وێناکردنی خەونێکی لەبیرنەکراو لە نێو شەمەندەفەردا -2-

...سۆران محەمەد

بەشی دووەم

***رامبۆو سەفەرەکانی:**

رامبۆی هەرزەکاری سەرکێش لە 1875دا و لە تەمەنی 21 ساڵیدا واز لە شیعر دەهێنێت و لەسەفەردا ئازادی رەهاو عیشقی راستەقینە دەبینێتەوە، هەرچەندە ئەو هەر لە تەمەنی 14 ساڵانەوە هەوڵی فێربوونی زمانەکانی وەك روسی و عەرەبی و ئینگکیزیشی دەدا، بەڵام دایکی جوتیارێکی هەژار بوو، هەرگیز پارەی ئەوەی نەبوو بیداتە رامبۆ تاسەفەرەکانی پێ بکات. جگە لەمەش نەیدەویست رامبۆ ئەو ڕێگایە بگرێتەبەر، بۆیە جارانێك رامبۆ کتێب و تەنانەت سەعاتەکەی دەستیشی فرۆشتووە، ئەم عەشقە بوو وای لێکرد بە پێ بەسەرچیا بەفرینەکانی ئەلپ بکەوێ بۆ هێنانەدی ئاواتەکانی، تا لە 20/10/1878 جاریکی تر بە پێ دەکەوێتە ڕێ تاکو دەگاتە لێجانو کە لەوێ سواری شەمەندەفەرێك دەبێت بەرەو جەنەواو لەوێشەوە بۆ ئەسکەندەرییە و لەوێشەوە بۆ قوبرس، تالە ڕێی کارێکی میرییەوە کەمێك لەوێ نیشتەجێ دەبێت و پاشان بەهۆی دەمەبۆڵەی لەگەڵ بەڕێوبەردا واز لەو کارە دەهێنێ و دەچێتەوە ئەسکەندەرییەو لەوێشەوە بۆ عەدەن، و پاشتر بەهۆی جەنگی کۆلۆنیالیزم لە ناوچەکە بیر لەوە دەکاتەوە ببێتە بازرگانی چەك لە ناوچەکانی حەبەشەو و تا لە 1891 لەسەر ئامۆژگاری پزیشك ئاگادارەکرێتەوە کە برینی ئەژنۆی راستی مەترسی لێدەرکرێت و باشترە بگەڕێتەوە فەرەنسا.

هەر 10ر𑀀ژ دوای گەشتنی بە عەدەن(هەرچەندە 45 مانگ تیایدا مایەوە)، نامەیەك ب𑀀 کەسوکاری دەن𑀀ر𑀀ت و تیایدا دە𑀀𑀀ت: گەر چەند سەد فرەنک𑀀کم چنگ بکەو𑀀ت ئەوا سەفەر دەکەم ب𑀀 زەنجەبار دە𑀀𑀀ن لەو𑀀 کار هەیە،هەروەها لە بارەی نەبوونی پەیوەندی بە ئەوروپیی رەگەزەکانی ناو عەدەن ئەو لە 14/4/1885دا لە نامەیەکدا دەنووس𑀀ت: “سەبارەت ئەوروپییەکان تەنیا چەند کارمەند𑀀کی دەبەنگی ل𑀀 دەژی کە سەرقا𑀀ی بازرگانین و هەموو پارەکانیان لە بلیارد دا سەرف دەکەن”.
لای رامب𑀀 سەفەر ج𑀀ر𑀀کە لە د𑀀زینەوەکان، هەروەك چ𑀀ن لای هەند𑀀ك ئەو بەس شاعیر نەبوو بە𑀀کو فەیلەسوفیش بوو، ب𑀀یە ئەو لە ماوەی کورتی ژیانیداو لە ز𑀀ر ب𑀀نەو کاتی جیاوازدا ز𑀀ر شو𑀀نی جیهان گە𑀀اوە لەوانە: ئیند𑀀نوسیا، ه𑀀𑀀ەندا ئە𑀀مانیا، جاکرتا، میسر، حەبەشە، زەنجەبار،، یەمەن، سوید، قوبرس، سویسرا…

𑀀 * شیعری: خ𑀀ون𑀀کی زستان

ل𑀀 زستاندا س𑀀ف𑀀ر د𑀀ک𑀀ین ل𑀀ناو
فارگ𑀀ن𑀀کی پ𑀀م𑀀یی کوشن شین.
ئ𑀀م𑀀 باش د𑀀بین، ه𑀀لان𑀀ی ماچ𑀀کی ش𑀀ت چاو𑀀𑀀وان𑀀،
ل𑀀 ه𑀀ر گ𑀀ش𑀀ی𑀀ک.
.
ت𑀀 چاوت داد𑀀خ𑀀یت تا ل𑀀 پ𑀀نج𑀀ر𑀀ک𑀀و𑀀 ن𑀀بینیت،
س𑀀ب𑀀ری 𑀀وگرژی ئ𑀀وار𑀀،
و𑀀𑀀ینی ئ𑀀و و𑀀حشان𑀀، ب𑀀 𑀀𑀀و ت𑀀د𑀀پ𑀀𑀀ن ب𑀀 لاماندا
هی گورگ𑀀 ر𑀀ش𑀀کان و خ𑀀و𑀀 ر𑀀ش𑀀کان.
.
پاشان ه𑀀ست ب𑀀 رووم𑀀تت د𑀀ک𑀀یت
ز𑀀ر توند ختوک𑀀ی د𑀀
ماچ𑀀کی بچوك و𑀀ك جا𑀀ج𑀀𑀀𑀀ک𑀀ی𑀀کی ش𑀀ت

بەسەر روومەتا را بكات.
.
ئەنجا دەڵێيت: بيگرە!" سەرت شۆڕكەوە
– وئێمەش بەكاوەخۆ
لە دووى ئەو بونەوەرە دەگەڕێين
– هێندە دوور سەفەرى كردووە...

▪ وێنەكانى ناوەوەى سەفەر:

گەر جارێكى تر بگەڕێينەوە بۆ لێدوانێكى زياتر دەربارەى چەمكى سەفەر لاى خودى ئارسەر رامبۆ (20 ئۆكتۆبەر 1854 – 10 نۆڤەمبەر 1891) لە ژێر رۆشنايى دەقى (خەونێكى زستان)دا، ئەوا پێويستمان بە لێدوانێكى زياترە، زياتر رۆچوون بە وێنەكانى ناوەوەى ناخى شاعيردا، وەك چۆن لە بەشى يەكەمدا زياتر لەسەر ديوى دەرەوەى شيعرەكە و زاراوەو وێنە شيعرييەكان دواين، ئەوا ئێستا جێى خۆيەتى ماف بە لايەنە نابەرجەستەكەى ئەو سەفەرە بدەين، كە لە ئاماژە شاراوەكانى دەقەوە لێى تێدەگەين.. بۆ ئەوەى سەرەتا دەست بەم باسە بكەين دەبێت بپرسين ئايا سەفەر خۆشە يان ناخۆش؟ ئايا بێهيوايى دەبەخشێ يان هيوابوون؟ ئايا هەڵهاتنى رامبۆ لە ئێوارەيەكى ساردى ئۆكتۆبەردا هەڵهاتن نييە لە خودى ترس و نيگەرانى و دووبارەبوونەوەكانى رۆتينى ژيانى خودى خۆى؟ بۆ گەيشتنە دنيا تازەكان و جێهێشتنى نوستاليژياو هەموو شێوازەكانى ملكەچيى؟ ئايا چاوداخستن لە نەبينينى هەموو ديمەنە قێزەونەكان؛ ئازايەتى و جورئەتى سەرەتاى سەفەرە ‌دواييەنهاتوەكانى شاعير نين؟ كە پێش ئەوەى لە واقيع هەڵبێت لە نەستى خۆى هەڵدێ كە باكراوندێكى پڕ حەسرەت و ئەفسانەو پڕ دێو و درنج و دەستەمۆييە، دەمەوێ وتەى هاوڕێكەم بهێنمەوە لەمبارەدا كە گوتى:

شاعيرەكان بە رامبۆشەوە بەشێك لە شيعرەكانيان لە وڕێنەيەكى بێ مانا زياتر هيچى تر نييە، كە تايبەتە تەنيا بە خۆيان، بەڵێ هەرواش بليمەتيى زەمەنێكە، سەردەمێكە، ساتگەلێكە كە دووبارەبوونەوەى ئاستەمە. رامبۆ خۆى لەوتەيەكدا نەفرەت لە بێهوايى دەكات و دەڵێت: تينى بێهيوايى پاڵم پيوەدەنێت رووبەرووى هەموو شتێك ببمەوە؛ سروشت، شتەكان، خودى خۆشم، دەمەوێت هەموو ئەوانە بدڕێنم.

بەڵێ راستە سەفەر هەرچەندە ناخۆش بێت بەڵام لای رامبۆ خۆش و هیوا بەخشە چونکە دەیگەیەننە دنیا تازەکان، بەڵێ ئەو خەمەکانی جێدەهێڵێت و دایاندەنێ و لەگەڵ خۆیدا نایانبات بۆ سەفەر، بۆیە چاو دەنوقێنێ لە بینینی رابردووە تاڵەکان و ئەزمونە گورچکبڕەکان، کەواتە ئەو یەکەمجار دەیەوێت لە نەستی رەشی خۆی هەڵبێت، بۆیە ئاوڕ بۆ مەرگەساتەکان ناداتەوە، ئایا سەفەر جێهێشتنی شوێنە بەرەو ناشوێن؟ یان بەس هەڵهاتنە لە بوتەکانی باوك و مولازم موحسینەکان و دەسەڵات؟ یاخود گەڕانە بە دوای نوێبوونەوەو تازەگەریدا لە بینین و تێگەشتن و ئەزموونکردنی ژیانێکی جیاواز؟ گەشتن بە واقیعی قەناعەتەکان و ئەو خولگانەی شاعیر بە دوایاندا دەگەڕێت و ئاسوودەیی و ئاسنامەی راستەقینەی پێدەبەخشن، گرنگیش نییە لە حاڵەتی نە بینینەوەکاندا یا هەر گەڕان بەردەوام بێت تاکو ئەو ساتانەی شارە خامۆشەکان و تولەڕێ کوێرەوەبووەکان دواتێماری هەناسەکانی شاعیری تیا دەنووسنەوە، خۆ یاسای گەردوون و تەنەکانی ناویشی هەر لە گەڕان و جوڵەی بەردەوامدان و ئاکام وزەیەکی ئەرێنی لێدروست دەبێت.

رامبۆ رەنگە سەرەتا ویستبێتی سەفەری ناو ئەو شەمەندەفەرە خێرایانە تاقیبکاتەوە کە خەڵکانێك بەکاریدەهێنن، بۆیە سەرەتا لە دیمەن و رەنگ و پەنجەرەو کوشنەکانی ورد دەبێتەوە، پاشان ئاویزانی دەکات بە خەونێکی خۆیەوە تیایدا، چەند خۆشە مرۆڤ هاوڕێیەکی هەبێت لەناویدا هەمان بۆچوون و قەناعەت و شێوازەکانی بیرکردنەوەی ئەویان هەبێت.

رەنگە جیاوازی نێوان وێنە شیعرییەکان و وێنە فۆتۆگرافییەکنیش هەر لەو خاڵەدا چڕ بێتەوە کە وێنەی فۆتۆگرافی توانای نیشاندانی وێنە نابەرجەستەکانی ناخ و هەست و بیرکردنەوەکانی شاعیری نییە، بەڵێ ئارسەر رامبۆ ئەم شیعرەی لەیەکەم ساڵی شاعیرێتیدا نووسیوە، بەلام

ئەمە وەك حەزو خولیای هەمیشەیی شاعیر مایەوە تا کۆچی دواییشی کرد، سەفەر بەرەو دنیا نەبینراوو نەزانراوەکان، رەنگە لە وێدا هیوایەك خۆی مەڵاس دابێت ، ئەو نەزانراوەی بەدوایاندا دەگەڕێت بیدۆزێتەوە، بۆیە لەم دەقەدا وێڕای هەموو نشێوەکانی سەفەر بەڵام رامبۆ زۆر دڵخۆشەو هەوڵدەدات پەردەیەکی نوێی شانوی ژیان لابدات و رابردووە تاڵەکان تێپەڕێنێت، ئەی گوایا نەمانپرسیوە هۆی چییە کە چەند مێشك فراوانن ئەو کەسانەی گەڕیدەن و بەرکەوتنیان دەبێت لەگەڵ کەلتەرە جیاوازەکان و ئاسۆی بیرو ئەزموونیان فراوانتر دەکات، بە پێچەوانەی ئەوانەی نازانن تەنانەت لە واقیعی شارەکانی دراوسێیاندا چی دەگوزەرێت!

یاخیبوونێکی جوان و بێدەنگ ڕێگا بە رامبۆ نادات هەر ماوەی سێ مانگ لەسەر یەك لە جێیەك بمێنێتەوەو رەنگی قەوزە لە نیگای بنیشێت، خۆ ژیانیش زۆر کورتەو جیهانیش زۆر بەرفراوانە، ئایا ئێمە چی و کوێمان بینیوە؟ دانیشتن و سەرلەقاندن بۆ حوکمێکی کۆنی بەستوو تەنیا عەقڵی بەستوو و مرۆڤی کۆنەخوازو پاشکەوتوو بەرهەم دێنێت، کە هەوڵدەدات هەموو شتەکان بخاتە ژێر هەژموونی خۆیەوە؛ رازی بێت بە هەموو قەدەرە سروشتی و دەستکردەکان، رۆڵی وەك مرۆڤ لە سەر تەختەی شانۆی ژیان وەلابنێ پێش ئەوەی لە لایەن دەسەڵاتە جیاوازە سەرکوتکەرەکانەوە ئەو رۆڵەیان لێ بسەنرێتەوە، جا هەر لە دەسەڵاتی باوکسالارییەوە بیگرە تا عورفی خێڵەکی و کولتوورو مامۆستاو سیستەمی حوکم و حیزب و ناوچەگەرێتی و پۆلیس و ئاغاو دەزگا داپڵۆسێنەرەکان… هتد..کە دەیانەوێت شاعیر دەستەمۆ بکەن تاکو ببێتە تاکێکی گوێ لەمشتی هەڵخەڵەتاو بە بەڵێنە سەرابییەکانیان، لەم زۆنەدا زۆر رۆشنبیر خۆی لەدەستدەدات و توشی دووفاقی دەبێت لەگەڵ تێگەشتن و قەناعەتە مەعریفییەکانی ناوەوەی خۆیدا، کە رۆڵیشی مرد ئەوسا هیچ داهێنانێکی راستەقینەش نابەخشێت و سەرەنجام وەك ستارەیەکی لەکارکەوتوو دەکوژێتەوە و هەر خەریکی وێڕنەکردنەکانی خۆی دەبێت.

شیعراندنی ئەم دۆخەی سەفەر لای شاعیر خودی گرنگیدانە بەو مانایەی سەفەر لەخۆیدا هەڵیگرتووە، دڵخۆشییەکە تیایدا هیواو هەوڵ و یاخیبوون و توانا و ئیرادەی تاك زاڵ دەبێت بەسەر شکست و پەشیمانبوونەوەو بێهیواییدا، بەڵێ هەرچەندە لەمپەریی مادی و شکست و نەبوونیی و نامۆبوون لە ڕێی سەفەرەکاندابن بەڵام ئیرادەی بزێوی شاعیر زاڵ دەبێت بەسەر هەموویاندا، هەر بە تەنیایی و دوور لە هەموو دۆست و رێنیشاندەرو کۆمەکییکارێك، بایەخنەدان بە بەهای

مادی و ملکەچنەبوونە لە بەردەم چیاکانی گیانێکی سەرکەش و یاخیدا، ئەوا هیچ لەمپەرێك نامێنێتەوە لەو سەفەرانەی بیگێڕێتەوە، مەگەر ئەو مەرگەی هەموو مرۆڤەکان لە سات و شوێنی جیاوازدا لە خۆی کۆیانـدەکاتەوە، ئەمەشـە شادمـانی ئەبەخشێـت بەسـەفەر لای رامبۆی تازەلاو، کە دواتر و هەر زوو وازی لە شیعرنووسین هێنا، دوای ئەوای زانی ئیتر خوێنەرەکان و دەزگا ئەدەبی و چاپەمەنییەکان دەسەوسانن لە تێگەشتنی ئەو، لەبایەخدان بە دنیاو شیعرەکانی ئەو..زۆربەی خوێنەرەکانی ئەوساو ئێستاش دوای شاعیرە ملچرچەکانی دیوەخانەکان دەکەون و چەپڵەیان بۆ لێدەدەن، گوێ لە ڕیکلامە حیزبییەکان دەگرن و پەسەندی ئەو شاعیرانە دەکەن کە حیزب وەك پێداویستی ئامێرەکانی خۆی بەکاریان دەهێنێ و بەرەندەی کردوون، هەروەها شاعیرەکانیش شیعرنووسـینیان کردووەتـە پیشـەو بەهۆیـەوە مـوجەی جۆراوجۆری پێ وەردەگرن، بەڵام رامبۆ دوای ئەوەش وازی لە نووسینی شیعر هێنا بەڵام وازی لە سەفەرەکانی نەهێنا، بەڵکو دوورترو زیاتر پەرەی بەسەفەرەکانیدا، خودی رامبۆ بوو بووە خاوەنی بڕیاری هەموو سەفەرە دوورو نزیکەکانی ئەوساو داهاتووی نەك کەسێکی تر، هەروەها داماڵراو لە هەموو نیشتیمانێك مادام مرۆڤی تیا بەند دەکرێت..ئەمەیە بلیمەتـی مرۆڤێکـی جیـاواز کـە شتانێـك دەکـات کەسـانی تـر پێـی هەڵنەسـتاوە، لێرەشـەوە سـەفەرەکانی رامبۆ شانبەشـانی شیعرەکـانی دەبنە جێی لێوردبوونەوەی رەخنەنووسان و شیعردۆستان لەسەرانسەری جیهاندا، لەوساو ئێستاشدا…کەواتە سەفەر لای رامبۆ جۆرێك بووە لە رەفزکردنەوەو ناڕازیبوون بە واقیعی سەپێنراو، هەمیشە گیانی لە دوای ئەو رەهاییە گەڕاوە سەربەستی راستەقینەیان پێ بەخشیوە.
پێش مردنی بە چەند رۆژێك خوشکەکەی داوا لە قەشە دەکات سەردانی بکات و دانپیانانی پێش مەرگی لێوەربگرێت بەڵام پاش ماوەیەك قەشە بە رەنگێکی هەڵبزرکاوەوە دەچێتە دەرێ و بە خوشکەکەی دەڵێت :

براکەت پێویستی بە وەرگرتنی هیچ دانپیانانیك نیە، ئەو لە هەموو ئەوانەی بینیومن بڕوایەکی قوڵتری هەیە.. هەروەها لە دوا ساتەکانی ژیانیدا رامبۆ گوتوویەتی: ئەمڕۆ چیرۆکی دۆزەخی خۆمم کۆتایی پێهێنا، ئەو دۆزەخە کۆنەی نەوەی ئادەمیزاد دەرگاکانی کردەوە..
بەڵـام هەرگیـز ئـەو پـەرۆش و گڕو تینـە نـامرێت کـە لـە شیعـری (هەستەکان)دا لەسەرەتای شاعیرێتیدا ئاماژەی پێدەدات و تامردن لەگەڵیدا دەژی:

بەڵام خۆشەویستی بێ کۆتا لە ناخمدا بڵند دەبێ
ئیتر من دەڕۆم دوور زۆر دوور وەك بۆهیمییەك

ئاوێزان لە دوتوێی سروشتا وەك لە باوەشی ژنێکا

کلۆد جانکۆلاس سەبارەتی دەڵێت: رامبۆ کارێکی لە رادەبەدەر بوو، دیاردەیەك بوو پێشتر و دواتر رووی نەدایەوە، کێیە ئەو رامبۆیەی ئەم رۆڵانەی بینی. کێیە رامبۆ کە ئەو شوێنەی لە ژیانماندا داگیرکرد؟ ئەو ئەو گەنجە هەرزەکارە بەهرەدارە بوو ، دەستی بە ئازادییەوە گرت، عاشقێک بوو ئەو شیعرە تازانەی دۆزینییەوەو هەندێك لە لاپەڕەکانی فڕێدان بە دەم با وە، رۆژێکیش پشتی خۆی تێکردن، کاتێك لێیان نائومێد بوو، کە بەهۆکاری کەوتنی خەونەکانی لێکدانەوەو ئیدی بۆ دوور سەفەری کرد.

سۆران محەمەد